

Устойчивое землепользование в контексте сельскохозяйственного развития Украины

С.С. Волков

В статье представлена общая характеристика земельного фонда Украины, выявлена структура деградированного фонда в общей его массе. Исследовано понятие устойчивого землепользования, выявлены основные проблемы, которые сказываются на устойчивом землепользовании в контексте сельскохозяйственного развития. Предложены мероприятия по рационализации структуры земельных угодий и методы безопасного использования сельскохозяйственных земель и сохранения их продуктивного потенциала.

Ключевые слова: устойчивое землепользование, оптимизированная структура землепользования, земельные угодья, деградация, консервация.

Steady land use in the context of agricultural development in Ukraine

S. Volkov

The scientific article presents an overview of land resources of Ukraine, including revealed the structure of degraded fund. The concept of sustainable land use, set the main problems that affect the sustainability of land use in the context of agricultural development. Found that government policies on land use in agricultural production in the future should be aimed at improving the efficiency of agricultural land use, sustainable use of agricultural land, the introduction of new technologies into the practice of tillage and other agronomic measures for the conservation and improvement of soil fertility, fight against erosion processes, optimization of agricultural land by the withdrawal of intensive cultivation unproductive and degraded lands. Proposed measures to rationalize the structure of the land and ecologically safe methods of use of agricultural land, maintaining their productive potential.

Key words: sustainable use of land resources, land optimized structure, land, degradation, conservation.

УДК 339.13.024:637.1

ЗУБЧЕНКО В.В., аспірантка

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ФАКТОРИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

У статті здійснено теоретико-методичне обґрунтування процесів інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Розглянуто інтенсифікацію як напрям розвитку молочного скотарства, що сприятиме нарощенню обсягів виробництва продукції за найменших витрат матеріально-грошових і трудових ресурсів. Автором узагальнено систему факторів інтенсифікації у галузі молочного скотарства. Обґрунтовано основні напрями інтенсифікації молочного скотарства щодо підвищення ефективності виробництва продукції тваринництва на основі комплексного використання факторів інтенсифікації та впровадження науково-технічних досягнень. Доведено необхідність комплексної реалізації пріоритетних факторів інтенсифікації галузі молочного скотарства на інноваційній основі для забезпечення сталого розвитку галузі.

Ключові слова: інтенсифікація, молочне скотарство, економічна ефективність.

Постановка проблеми. Молочне скотарство займає одне із провідних місць у галузях АПК, значення якого визначається не лише високою часткою у виробництві валової продукції, але й істотним впливом на економіку сільського господарства та рівнем забезпечення населення продуктами харчування. Однак, у нинішніх умовах проявляються стримувальні фактори розвитку молочного скотарства. Це, насамперед: незадовільний фінансовий стан сільськогосподарських підприємств, їх низька технологічна і технічна оснащеність, недостатній рівень державної підтримки, диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію і матеріально-технічні ресурси, які, в свою чергу, зумовили руйнування тваринницьких приміщень та зростання безробітних на селі.

Отже, в умовах, що склалися, актуальним є пошук нових, стійких факторів розвитку та активізації процесу інтенсифікації виробництва. Розвиток молочного скотарства на інтенсивній основі має стати пріоритетним напрямком, що сприятиме нарощенню обсягів виробництва продукції за найменших витрат матеріально-грошових і трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інтенсифікації виробництва знайшла відображення у працях вітчизняних науковців, зокрема В.Г. Андрійчука [4], В.П. Мертенса [5], А.М. Стельмащука [6] та багатьох інших. У галузі молочного скотарства цій проблемі присвячено праці П.С. Березівського, В.Н. Зимовця, М.С. Віткова, М.К. Пархомця [7–10] та інших. Проте окремі питання щодо дослідження факторів інтенсифікації молочного скотарства залишаються актуальними і потребують поглибленого вивчення.

Метою дослідження є узагальнення сучасних тенденцій розвитку молочного скотарства та обґрунтування пріоритетних напрямів його розвитку на основі реалізації інтенсивних факторів виробництва щодо досягнення сталого розвитку галузі.

Матеріали та методика дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо питань інтенсифікації галузі молоч-

ного скотарства. У процесі дослідження використовувались такі наукові методи: діалектичний, абстрактно-логічний, графічний, узагальнення та порівняння, метод структурного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що класифікація факторів і показників інтенсифікації наведена у працях багатьох авторів. Проте поняття «фактор» і «показник» мають різні тлумачення. Одні автори розмежовують ці поняття, інші, навпаки, використовують терміни як синоніми.

Зазначимо, що слово «фактор» у перекладі з латини – «діючий», який характеризує конкретну рушійну силу інтенсивного розвитку [8]. Внутрішній зміст процесу розвитку проявляється через фактор, і через нього всебічно розкриваються рушійні сили інтенсифікації.

Фактор і показник інтенсифікації – терміни не рівнозначні. У показниках фіксуються кількісна і якісна сторони досягнутого рівня розвитку або динаміка зміни фактора. Один фактор може бути охарактеризований кількома показниками, але може існувати й поєднання фактора й показника. Наприклад, фондоозброєність є фактором інтенсифікації та її показником. Водночас цей об'єднаний показник можна розглядати через розрахунок енергооснащеності, електроозброєності праці, озброєності силовими й робочими машинами. Кожний окремих показник характеризує будь-яку кількісну або якісну сторону фактора.

Більшість економістів до факторів інтенсифікації сільського господарства відносять «платні» фактори, що пов'язані з додатковими вкладеннями [4, 9]. У 1970-ті роки до них належали й «безкоштовні» фактори інтенсифікації (рівень агротехніки, організаційно-економічні й біологічні фактори, кваліфікація працівників тощо). Деякі автори до факторів інтенсифікації відносять також виробничі відносини й методи господарювання, оскільки «безкоштовне» походження їх є спірним [10, 11]. Адже досконаліша агротехніка, науково обґрунтована організація виробництва, раціональна спеціалізація й підвищення кваліфікації працівників вимагають додаткових витрат. Система виробничих відносин не є прямим чинником інтенсифікації, але сприяє або, навпаки, гальмує науково-технічний прогрес.

Головним рушійним фактором інтенсифікації є науково-технічний прогрес, який охоплює сферу організації виробництва й управління, виробничу й соціальну інфраструктуру. Він реалізується через чотири головні групи факторів інтенсифікації. Перша група – це новітні засоби, що підвищують родючість ґрунтів і продуктивність тварин, що виражається у підвищенні врожайності, виході продукції з 1 га й продуктивності худоби. Друга група скорочує витрати праці або поліпшує умови роботи. Третя група забезпечує вирішення попередніх завдань, а четверта – повне використання трьох груп факторів і всього накопиченого виробничого потенціалу.

До першої групи належать мінеральні добрива; біостимулятори, засоби захисту рослин від бур'янів і шкідників; високоврожайні сорти й високопродуктивні тварини; матеріальні й грошові вкладення на проведення агрозоозаходів з обробітку ґрунту, забезпечення раціонального водного режиму, захисту ґрунтів від ерозії, тварин від хвороб і догляду за ними; вкладення у засоби виробництва, що забезпечують збереження і якісну переробку сільськогосподарської продукції.

До другої групи факторів, що скорочують витрати й поліпшують умови праці, належать засоби комплексної механізації, автоматизації, комп'ютеризації, роботизації, електрифікації сільського господарства; ремонтна база, транспорт і зв'язок, дорожня мережа; капіталовкладення у будинки й споруди, обладнання, що підвищує продуктивність праці й поліпшує умови праці й відпочинку працівників.

До третьої групи факторів належать: витрати на підготовку кваліфікованих кадрів сільськогосподарського виробництва, що забезпечують функціонування факторів першої й другої груп; витрати на підготовку наукових кадрів, розвиток мережі наукових установ, пов'язаних із підвищенням ефективності дії факторів обох груп.

Четверту групу утворюють соціально-економічні фактори, які створюють сприятливі умови для найкращого використання всього накопиченого потенціалу, а також простір для прискореного впровадження досягнень науки й техніки в сільське господарство й інші галузі АПК. Факторами цієї групи є власність та її подальший розвиток, наприклад створення кооперованого й інтегрованого виробництва, селянських (фермерських) господарств, внутрішньогосподарських кооперативів; оптимізація розміру й структури галузей виробництва, економічне стимулювання розвитку інтенсифікації через госпрозрахунок, самофінансування підприємств, ціни, системи кредитування й бюджетного фінансування, економічний механізм відносин із переробними підприємствами, агросервісом й з учасниками кооперації; удосконалення організаційних форм управління сільськогосподарським виробництвом; соціально-побутові умови працівників сільського господарства; конкуренція між трудовими колективами; еквівалентність цін на промислову й сільськогосподарську продукцію.

Розподіл факторів на групи має умовний характер, а тому деякі фактори можна віднести до двох різних груп. Проте цей розподіл є необхідним для правильного розуміння взаємозв'язку всіх факторів інтенсифікації. Це важливо для створення економічних умов переорієнтації господарського механізму на прискорення науково-технічного прогресу, сприйняття всієї економіки, раціональне використання всього виробничого потенціалу сільського господарства й галузей АПК.

Фактори інтенсифікації зв'язані та впливають із сутності цілей її проведення. Це дає можливість регулювати рівень інтенсифікації й виявляти напрями підвищення її економічної ефективності відповідно до поставленої мети й наявних ресурсів [12].

Існує ряд думок із приводу факторів інтенсифікації. Так, І.А. Мінаков виділяє три групи факторів: фактори першої групи визначають ріст і стійкість виробництва продукції (у рослинництві – це застосування добрив, удосконалення агротехнічних методів насінництва та ін.); фактори другої групи забезпечують зниження витрат праці у виробництві (механізація й електрифікація, удосконалення організації й оплати праці); фактори третьої групи створюють сприятливі умови для ефективного використання виробничих ресурсів (спеціалізація, концентрація й кооперація, удосконалення форм власності й господарювання). На нашу думку, зазначені фактори, є швидше за все, напрямами інтенсифікації [13].

Водночас, І.Я. Петренко, П.І. Чужинів виділяють наступні основні фактори інтенсифікації виробництва: корінна перебудова економічних відносин; збереження вирощеної продукції, зменшення її втрат; хімізація сільського господарства; меліорація земель; освоєння інтенсивних ресурсозберігаючих технологій [14]. Наведена система факторів також є напрямами проведення інтенсифікації, причому докорінна перебудова економічних відносин і освоєння інтенсивних ресурсозберігаючих технологій – це комплексні програми, тоді як збереження вирощеної продукції, хімізацію й меліорацію можна назвати окремими заходами.

У ряді досліджень до факторів інтенсифікації сільського господарства відносять процеси, пов'язані з ростом основних і обігових фондів. Прихильники цієї теорії виключають із факторів інтенсифікації форми організації виробництва й праці, механізм господарювання та управління, і обґрунтовують це тим, що вони є загальними для виробництва в цілому. На думку деяких вчених, наявність додаткових вкладень засобів та предметів праці є достатньою гарантією стійких темпів інтенсифікації та ефективності. Однак дослідження останніх років показали, що залучення додаткових ресурсів не означає ріст ефективності виробництва [15].

Інтенсифікація сільського господарства здійснюється разом з розвитком продуктивних сил галузі, в основі якого знаходиться удосконалення технічних засобів і, в першу чергу, машинних систем, широке застосування промислових методів праці і виробництва, засобів хімізації, принципово нових механізованих технологій в рільництві і тваринництві, підвищення кваліфікації та професійної майстерності кадрів тощо.

За словами І.І. Лукінова, суттєві зрушення в зростанні продуктивності сільськогосподарської праці і ефективності виробництва можуть бути досягнуті лише за умови забезпечення сільського господарства всіма необхідними компонентами (системами машин і обладнанням, добривами, комбікормами та іншими промисловими виробами) під потокову з автоматизованим управлінням машинну технологію виробництва сільськогосподарської продукції та на основі використання найбільш продуктивних сортів і гібридів рослин, порід і гібридів тварин, найбільш досконалих форм організації, управління і стимулювання [16].

Всяке поліпшення, зазначав К. Маркс, все одно – чи в землеробстві, чи в промисловості, полягає в тому, щоб виробляти більше за допомогою тієї самої кількості праці, в тому, щоб виробляти стільки ж і навіть більше за допомогою меншої кількості праці. Досягнення науки і техніки революційно впливають не тільки на підвищення родючості землі і подальше перетворення рослинного і тваринного світу, забезпечуючи більш високу його продуктивність і пристосованість до машинного виробництва, але і на весь організаційно-технологічний процес в сільському господарстві, індустріалізуючи його за типом масового конвеєрного виробництва за мінімуму затрат живої праці та зменшення залежності від негативного впливу погодних факторів [17].

Ми поділяємо думку Ситника В.П., що у нинішніх умовах необхідно вивчити дію системи факторів інтенсифікації виробництва на інноваційній основі, а також теоретичні та практичні дослідження питань розробки наукових гіпотез щодо ведення галузі з урахуванням зональних особливостей, організаційно-технологічних аспектів, а також людського фактору [18].

Систему факторів інтенсифікації, які мають прояв у галузі молочного скотарства, пропонуємо об'єднати у такі групи: 1) природно-біологічні; 2) техніко-технологічні; 3) організаційно-економічні; 4) соціально-побутові; 5) екологічні (рис. 1).

Рисунок 1. Основні фактори інтенсифікації молочного скотарства

Джерело: розробка автора.

На нашу думку, молочне скотарство необхідно розглядати як галузь, якій властиві організаційно-економічні особливості, що зумовлені впливом біоекономічних факторів. Специфіка розвитку галузі на сучасному етапі полягає у наступному: продукція галузі виробляється і реалізується ритмічно впродовж року, що забезпечує рівномірне надходження виручки від реалізації молока. Продукція молочного скотарства належить до товарів першої необхідності і незалежно від соціально-економічної ситуації на неї завжди є споживчий попит. Економіка галузі специфічна за способом формування затрат: висока частка постійних затрат, рівень яких не змінюється залежно від обсягів виробленої продукції (утримання тваринницьких приміщень та інших основних фондів, страхові та орендні платежі та ін.), і змінні, тісно пов'язані із масштабами виробництва (затрати на корми, ветеринарні препарати, транспортування і реалізацію продукції).

Зазначимо, що порівняно з іншими галузями молочне скотарство має великі труднощі у відновленні поголів'я худоби, оскільки на відтворення необхідно великі кошти і час. Продукція галузі надходить, обробляється, зберігається і реалізується щоденно, тому її втрати у разі порушення хоча б одного ланцюга знижують якість продукції. Молочне скотарство є сферою трудової діяльності, впливає на соціальне облаштування, демографічну ситуацію і образ життя сільського населення, у зв'язку із цим доцільно забезпечити ефективне функціонування галузі з погляду його соціальної захищеності.

Висновки. Основними факторами інтенсифікації молочного скотарства у сучасних умовах є: використання інтенсивних ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції, удосконалення племінної роботи, використання перспективних високопродуктивних порід корів, удосконалення форм організації та мотивації праці, зниження втрат продукції, зміцнення кормової бази, сучасне проведення зооветеринарних заходів. До пріоритетних факторів інтенсивного ведення молочного скотарства, які забезпечують збільшення обсягів виробництва молока, фахівці відносять покращення селекційно-племінної роботи та інтенсифікацію відтворення стада корів, раціональну організацію кормової бази, збалансовану годівлю худоби, впровадження інноваційних технологій у молочне скотарство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.
2. Мертенс В.П., Шпигало В.Е., Пастушенко А.І., Стельмашук А.М. Інтенсифікація виробництва і соціальний розвиток села / В.П. Мертенс, В.Е. Шпигало, А.І. Пастушенко, А.М.Стельмашук – К.: Урожай, 1986. – 152 с.
3. Стельмашук А.М. Економічний механізм прискорення інтенсифікації виробництва / А. М. Стельмашук // Економіка України. – 2005. – № 4. – С. 38–43.
4. Березівський П. С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П. С. Березівський, Н. П. Особа, З. П. Березівський // Економіка АПК, 2009. – № 6. – С. 18–25.
5. Зимовець В.Н. Інтенсифікація молочного скотарства та його економічна ефективність / В. Н. Зимовець // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 416-420.
6. Вітков М.С. Інтенсифікація сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі: Монографія / М.С. Вітков. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 220 с.
7. Пархомець М.К. Наукове забезпечення ефективного розвитку молочного скотарства України (науково-практичні рекомендації) / М.К. Пархомець, О.М. Павленко / За ред. д-ра екон. наук, проф. М.К. Пархомця. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 41 с.
8. Большая советская энциклопедия. Второе издание / Б.А. Введенский, А.А. Зворыкин, Л.С. Шаумян; под ред. Б.А. Введенского. – М.: Большая советская энциклопедия, 1956. – Том 44. – 664 с.
9. Ткаліч О.В. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва / О.В. Ткаліч // Економіка АПК. – 2009. – №12 (180). – С. 8-12.
10. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку/ М.С. Вітков // Економіка АПК. – 2009. – №2 (168). – С. 17-20.
11. Уланчук В.С. Вдосконалення спеціалізації – фактор інтенсифікації тваринництва в аграрному виробництві / В.С. Уланчук, Н.В. Оляднічук : зб. наук. праць Уман. держ. аграр. ун-ту. – Умань, 2008. – Вип. 67. – Ч. 2 : Економіка. – С. 47-54.
12. Бурлака С.В. Послідовна інтенсифікація – визначальний чинник зростання ефективності молочної індустрії / С.В. Бурлака // Продуктивність агропромислового виробництва: Науково-практичний збірник. – НДІ „Украгропром-продуктивність”. – 2011. – № 19. – С. 45-51.
13. Экономика отраслей АПК / И.А. Минаков, Н.И. Куликов, О.В.Соколов и др.; под ред. И.А. Минакова. – М.: КолосС, 2004. – 464 с.
14. Петренко І.Я., Чужинов П.І. Економіка сільськогосподарського виробництва / І.Я. Петренко, П.І. Чужинов. – Алма-Ата: Кайнар, 1992 – 212 с.
15. Економіка сільського господарства: Навч. посібник / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін.; за ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.

16. Лукинов И.И. Эволюция экономических систем / И.И. Лукинов. – М.: Экономика. – 2002. – 567 с.
17. Маркс К. Злиденність філософії. Відповідь на «Філософію злиднів» пана Прудона / Маркс К. і Енгельс Ф.: Твори. Пер. з 2-го рос. вид. Т. 4. – К. : Держполітвидав УРСР, 1959. – С.45.
18. Ситник В.П. Впровадження наукових розробок у виробництво: стан і перспективи / В.П. Ситник // Економіка АПК : Міжнародний науково-виробничий журнал. – 2005. – № 2. – С. 3-7.

Факторы интенсификации молочного скотоводства

В.В. Зубченко

В статье осуществлено теоретико-методическое обоснование процессов интенсификации сельскохозяйственного производства. Рассмотрена интенсификация как направление развития молочного скотоводства, способствующее наращиванию объемов производства продукции при наименьших затратах материально-денежных и трудовых ресурсов. Автором обобщена система факторов интенсификации в отрасли молочного скотоводства. Обоснованы основные направления интенсификации молочного скотоводства по повышению эффективности производства продукции животноводства на основе комплексного использования факторов интенсификации и внедрения научно-технических достижений. Доказана необходимость комплексной реализации приоритетных факторов интенсификации отрасли молочного скотоводства на инновационной основе для обеспечения устойчивого развития отрасли.

Ключевые слова: интенсификация, молочное скотоводство, экономическая эффективность.

Factors of intensification of suckling cattle breeding

V. Zubchenko

The theoretical methodical ground of processes of intensification of agricultural production is carried out in the article. Intensification as direction of development of the suckling cattle breeding which influences the increase of production of goods volumes at the least charges materially money and labour resources is considered. System of factors of intensification in industry of the suckling cattle breeding is generalized by the author. Grounded basic directions of intensification of the suckling cattle breeding on the increasing of efficiency of goods production of stock-raising on the basis of the complex use of intensification factors and introduction of scientific and technical achievements are grounded. The necessity of complex realization of the priory factors of branch intensification of the suckling cattle breeding on the innovative basis for the providing of the branch development.

Key words: intensification, suckling cattle breeding, economic effectiveness.

УДК 631.155

КРИВОРУК Б.М., здобувач

Науковий керівник – **ВАРЧЕНКО О.М.**, д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АПК: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті доведено необхідність поєднання ринкового та державного економічного регулювання агропродовольчого виробництва, адекватного сучасним трансформаціям на вітчизняному та світовому ринках агропродовольства. Узагальнено зарубіжний досвід ринкового і державного регулювання агропродовольчого ринку та розроблено пропозиції щодо можливого адаптування його до умов нашої країни. Систематизовано та визначено дієвість існуючих заходів державного економічного регулювання агропродовольчого ринку, запропоновано пропозиції щодо модернізації форм, методів і механізмів державного економічного регулювання у вітчизняній практиці.

Ключові слова: аграрний сектор, державне регулювання, сільське господарство, державна підтримка, аграрний ринок.

Постановка проблеми. Ринкова економіка являє собою певну систему, що функціонує за об'єктивними законами. Невід'ємним атрибутом цієї системи є ринкове саморегулювання – автоматичний вплив ринкового механізму взаємодії попиту та пропозиції, цінової конкуренції на обсяги виробництва і продажу товарів (робіт, послуг), рівень споживання, ефективність виробництва, мотивацію працівників.

Обґрунтовуючи роль держави в економіці, вчені й політики посилаються на дві симетричні теорії. Так, прихильники державної активності виходять з „провалу ринку”, а неоконсерватори обґрунтовують необхідність приватизації і дерегулювання, роблячи наголос на „провал держави”. Обидва підходи, без сумніву, мають право на існування, але абсолютизація дії ринкових або сил державного регулювання так само, як і їхня недооцінка, не мають достатніх підстав. Розвиток ринкової економіки в другій половині ХХ ст. виявив тенденцію розширення масштабів діяльності й посилення ролі держави в економічній сфері. При цьому мета держави в ринковій економіці – не корегувати ринковий механізм, а створювати умови для його вільного функціонування. Слід зазна-